

Píše Lucie Merhautová

(E*forum, 27. 06. 2019)

Slavista **Peter Drews**, emeritní profesor freiburské univerzity, připravil v posledním více než čtvrtstoletí řadu publikací, které podchycují vztahy mezi literaturami slovanskými a literaturou německou, zaujal přitom obousměrnou slavisticko-germanistickou perspektivu. Na počátku své akademické dráhy se orientoval na avantgardu, počínaje monografií *Herder und die Slaven* (1990) se však soustředil na 18. století a dobu předbřeznovou a postupně ve svých systematických průzkumech rozšiřoval časový i literární záběr a publikoval tyto přehledy: *Deutsch-slavische Literaturbeziehungen im 18. Jahrhundert* (1996), *Deutsch-polnische Literaturbeziehungen 1800-1850* (2000), *Tschechische Übersetzungen deutscher Belletristik 1771-1900* (2000), *Deutsch-südslavische Literaturbeziehungen 1750-1850* (2004), *Die Rezeption deutscher Belletristik in Russland* (2008), *Die tschechische Rezeption deutscher Belletristik 1900-1945* (2011). Monografický přístup zopakoval ve svazcích *Schiller und die Slaven* (2005) a *Heine und die Slaven* (2013). Řadu dílčích studií publikoval časopisecky (např. *Germanoslavica*, *Slavia*, *Zeitschrift für slavische Philologie*, *Sudetenland*).

Drews ve zmíněných pracích vykonal enormní bibliografickou práci - například svazek k české recepci německé beletrie z roku 2011 obsahoval CD-ROM s bibliografií obsahující na 10 000 položek překladů německých literárních děl do češtiny, ať již uveřejněných knižně či časopisecky a ve vybraném denním tisku. V roce 2017 vyšly ve Wissenschaftlicher Verlag Berlin dva objemné svazky čítající celkem přes 1600 stran - ***Die slavische Rezeption deutscher Literatur. Die Aufnahme deutscher Belletristik in den slavischen Literaturen von den Anfängen bis 1945*** a ***Die deutschsprachige Rezeption slavischer Literatur. Die Aufnahme slavischer Belletristik im deutschsprachigen Raum von den Anfängen bis 1945***. Zdají se být syntézou dosavadních výzkumů, při bližším pohledu však vzniká otázka, zda jde o vhodně koncipovaný soubor.

Rozsáhlý materiál je uspořádán chronologicky za pomoci bilaterálního modelu - oddělena je recepce německé literatury v jednotlivých slovanských literaturách od recepce slovanské literatury v „německojazyčné“ literatuře. Každý ze svazků pak přináší přehled vzájemných vztahů, kapitoly jsou přitom poměrně překvapivě označeny nikoli podle národních literatur či historických zemí či území, ale víceméně - až na Lužici - podle dnešních státních útvarů: Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Polsko, Lužice, Česko, Slovensko, Slovinsko, Chorvatsko, Srbsko, Bulharsko. Rozšíření a sjednocení je časový záběr - horní časová hranice sahá jednotně ke konci druhé světové války, spodní zachycuje variabilní počátky v souvislosti s jazykovou, literární a recepční

situací té které literatury, rozdíly jsou přitom epochální (například počátky recepce německé literatury v Rusku jsou datovány rokem 1400, v Polsku a Česku již 1200, v Srbsku 1500 atp.). Vnitřní členění jednotlivých kapitol je toliko chronologické a podkapitoly jsou nadepsány letopočty – mezníky jsou zpravidla celá staletí, v 19. století pak rok 1850 a 1880, poté historické mezníky 1918 a 1945 (například u kapitoly *Tschechien* ve svazku *Die deutschsprachige Rezeption slavischer Literatur* je podkapitol pět: 1300–1800, 1800–1850, 1850–1880, 1880–1918, 1918–1945, tato periodizace je vzhledem k proměnám recepce a jejím literárním proměnám i politicko-kulturním podmínkám relevantní, jen doba protektorátní mohla být ještě zpracována odděleně; recepce německy psané literatury v literatuře české je podstatně rozsáhlejší, čemuž odpovídá rozčlenění do osmi podkapitol ve svazu druhém). V rámci této periodizace autor rozděluje recepci podle žánrů (lyrika, próza, drama, příp. odborné práce), avšak text plyne v souvislém toku a čtenář není na předěly nijak opticky upozorněn a snadno ztrácí přehled. Publikace ovšem nejsou – jak poznamenává i autor – určeny k plynulé četbě, mají sloužit jako příručka, již si nebude uživatel plynule pročítat, nýbrž v ní bude vyhledávat podle svého zájmu. Podle autora by měla ulehčit studium slovansko-německé vzájemnosti a „komparaci národních fenoménů z nadnárodní perspektivy“ („Vergleich nationaler Phänomene aus übernationaler Perspektive“, s. 10). Orientace napříč kapitolami však není usnadněna, na rozdíl od předchozích publikací je podstatně zredukován aparát – vedle výběrové bibliografie sekundární literatury uživatel najde pouze prostý jmenný rejstřík. Například zájemci o srovnání Goethovy recepce v jednotlivých slovanských literaturách nezbyvá než prokousat se 29 řádky nijak nestrukturovaných odkazů (alespoň podle děl a literatur). Uživatel také nemá jasno o rozsahu excerpt v té které literatuře, například z hlediska periodik, respektive o tom, nakolik autor čerpá z knihopisů, bibliografických soupisů a retrospektivních bibliografií, sekundární literatury a vlastních rešerší a nakolik relevantní jsou číselné statistiky, které občas uvádí. Vůbec se vkrádá myšlenka, zda by nebyla přínosnější bibliografie, než její převyprávění.

Škoda, že se autor nepokusil vymezit otázky a problémy, které jeho dlouholetá práce a rozsáhlý srovnávací materiál poskytly. Obě publikace jsou opatřeny pouze identickým třístránkovým úvodem a stručným závěrem. V první větě úvodu autor konstatuje: „Literarische Wechselbeziehungen zwischen Nationalliteraturen unterscheiden sich nur graduell von der internen Rezeption literarischer Erscheinungen, indem gegebenenfalls höhere kulturelle wie sprachliche Hürden zu überwinden sind.“ (s. 9) Zastává model národních literatur jako samostatných systémů a recepce jako transferu mezi výchozím a cílovým, vnějším a vnitřním („vlastním“, „domácím“) systémem. Její povaha a průběh podle Drewse nějak závisí na estetických, kulturních a mimoliterárních faktorech, které ovšem nejsou a ani nemohou být u zahrnutého množství případů předmětem interpretace. Tento výchozí model je ovšem statický a snad by mohl být omezeně platný pro vztah dvou takzvaně velkých literatur, jako jsou německojazyčná a ruská, ponoříme-li se však do četby kapitol, setkááme se s případy této „velké“ recepce, která ovlivňuje literární formy, v menším počtu případů. Zejména z hlediska pronikání menších slovanských literatur do

literatury německé jsou dominanty předem poměrně známé a očekávatelné a například v 19. a 20. století do velké míry závislé na recepci ruské a polské literatury. Drews však spíše než tuto „velkou“ recepci vlastně zachycuje různorodé literární dění odehrávající se v nejrůznějších kontextech, kdy jednotlivé zprostředkující snahy jsou vedeny různými motivacemi v rámci různých konceptů a s různými účinky. Sám naznačuje, že čím jsou si literatury územně bližší, tím je situace složitější. V případě literatur českých zemí je oddělování na dva samostatné literární systémy či struktury pro většinu sledovaného období problematické a sledování vzájemných vztahů, pověstného německo-českého a česko-německého stýkání a potýkání, vede spíše k zpochybnění (hinterfragen) konstruktů národní literatury a výchozího bilaterálního klasicky komparativního konceptu.

Přehlednějším se tak jeví svazek, v němž německá beletrie vstupuje v překladech a ohlasech do jednotlivých slovanských literatur. Je zde také jednodušší komparovat či vyhledávat ohlas jednotlivých autorů, například představitelů výmarské klasiky, Mladého Německa či expresionistů. Naopak pronikání jednotlivých slovanských děl do německojazyčného prostoru je problematické, také proto, že nejsou vyjasněny možné historické významy pojmu „německojazyčný“ – ten nefunguje jen jako nadřazený pojem pro německou, rakouskou, českoněmeckou, českomoravskou či švýcarskou literaturu. Ve skutečnosti se jedná o množství kontextů a dobových možností, zejména v 18. a 19. století v českých zemích a potažmo v habsburské monarchii, kde němčina vytvářela rozsáhlý komunikační prostor i pro slovanské autory. Vágní je také vymezení pojmu recepce či přijetí (Aufnahme). Recepce představuje především samostatný (knižní) či nesamostatný překlad (v tisku, výběrech, almanaších apod.) a jeho ohlasy, případně dílčí i souhrnné studie, literárněhistorická kompendia, slovníková hesla apod. Přístup je soustředěn na dílo, autora, nejbližší či nejviditelnější zprostředkovatele – překladatele, kritiky, literární historiky; ze zprostředkujících procesů tak mizí mnoho aktérů, jak sám autor v předmluvě přiznává, zejména z důvodů nedostatku prostoru, který neumožňuje rozvinout jednotlivé případy. Bohužel tato kondenzace vede i k zkráceným citacím. Do širokého rámce německojazyčné recepce – vymezené v duchu: co je německy, je recepce – spadají kontexty, které by bylo možné problematizovat. V toku textu dochází k slévání nesouvisejících případů prostředkování, různých recepčních horizontů, často udávané počty překladů a publikací vlastně mnoho neukazují, nebo není jasné, o čem vlastně mají svědčit. Překlady samotných českých autorů v německočeských periodících se ocitají vedle překladů publikovaných v Německu či ve Vídni. V kapitole o Slovinsku se tak často objevují odkazy na Čechy vydávaný pražský německojazyčný deník *Politik* a jeho nástupce *Union*. Německojazyčné slovanské deníky v monarchii jako *Union* mohly sloužit posilování slovanské vzájemnosti a důležité byly vzájemné, dosud málo probádané vazby. Jak tedy pohlížet například na překlady Ivana Cankara v *Union* (paralelní k překladům do češtiny) a naopak překladům z českých básníků jako J.S. Machar v *Agramer Zeitung*, *Agramer Tagblatt* či *Laibacher Zeitung*, které Drews excerpuje? Obdobně je otázkou, co si počít s množstvím překladů slovanských autorů v *Prager Presse* – a naopak, lze publikace Roberta Musila či Roberta Walsera považovat také za jejich českou recepci?

Vzájemné německo-české a česko-německé vztahy v českých zemích jsou pro Drewse záležitostí dvou oddělených skupin, Čechů a českých Němců. V potaz příliš nebere proměny kulturních a jazykových preferencí či fenomén vícejazyčnosti. Zcela zarážející je potlačení či zamlčení role židovských prostředníků, jejich specifického postavení, zvláštních motivací a rostoucího podílu na zprostředkovatelských snahách, v seznamech literatury také takřka nenajdeme práce, které se jimi v posledních letech zabývají. Díky mnohostranné, překladové, výkladové a organizační aktivitě početně narůstající řady prostředníků různých generací a postojů jako Friedrich Adler, Camill Hoffmann, Emil Saudek, Rudolf Fuchs, Otto Pick, Pavel Eisner, vděčila česká literatura za svůj vstup do různých německojazyčných literárních kontextů a tomu, že díla Vrchlického, Březinova, Bezručova či Čapkova v nich dosáhla určité rezonance. Právě tyto autoři však v Drewsových přehledech vystupují jako čeští Němci počínaje Siegfriedem Kapperem, který je „Deutschböhme“ (s. 253). Překladatel O. Březiny, J.S. Machara a V. Rakouse Emil Saudek je označen jako „der aus Mähren gebürtige Übersetzer E. Saudek“ (s. 438-439), narodil se sice v Jihlavě, ale vyrůstal v židovské rodině v české Polničce u Žďáru nad Sázavou. „Der Prager Dichter und Publizist“ (tamt.) Camill Hoffmann zase strávil notnou část života v Kolíně, Vídni, Drážďanech a Berlíně a roli prostředníka české literatury zaujímal především mimo Prahu. Rudolf Fuchs je „aus Mittelböhmen stammender Beamter und in seiner Jugend allmählich vom tschechischen Muttersprachler zum deutschen Dichter gewandelter bald namhafter Übersetzer tschechischer Poesie“ (s. 440), na dalších stranách se objevují mj. Arne Laurin jako „der tschechische Publizist A. Lustig“ (tamt.), Arnošt V. Kraus jako „der namhafte Prager tschechische Germanist A.V. Kraus“ (s. 435), rozený Moravan z židovského prostředí Oscar Donath jako „der deutschböhmisches Literarhistoriker O. Donath“ (s. 457), malíř a svého času i překladatel Macharovy poezie Arnošt/Ernst Mandler narozený v židovské rodině v Humpolci jako „Wiener Maler E. Mandler“ (s. 458), „jen“ českými Němci jsou i nejvýznamnější prostředníci meziválečného období Otto Pick a Pavel Eisner – „als Übersetzer fungierten immer noch vor allem Deutschböhmen, namentlich nun Pick und Eisner“ (s. 473). Nepřesnosti, zkratkovitě zařazování či chyby (například německojazyčná básnička a překladatelka Vrchlického poezie Marie Nusko(-Hamada) je uvedena jako M. Musko, s. 441) a nedostatečný aparát vzbuzují rozpaky nad spolehlivostí monumentálního celku. Transnacionální pohled, k němuž mají publikace navádět, tak spíše vede k reflexi limitů předkládaného na dichotomiích založeného komparatistického modelu.

Peter Drews: *Die slavische Rezeption deutscher Literatur. Die Aufnahme deutscher Belletristik in den slavischen Literaturen von den Anfängen bis 1945*. Berlin: Wissenschaftlicher Verlag, 2017, 829 s.

Peter Drews: *Die deutschsprachige Rezeption slavischer Literatur. Die Aufnahme slavischer Belletristik im deutschsprachigen Raum von den Anfängen bis 1945*. Berlin: Wissenschaftlicher Verlag, 2017, 685 s.